

ביאורים

כעת מספר הרמב"ם כיצד קרה שטענו בדבריו כאשר התפרסם חיבורו, ומה הביא אותו לשוב ולהאריך בעניין תחיית המתים. ראשית - אדם מדמשק טעה בדבריו וכן הטעה אחרים. הרמב"ם כתב שבעולם הבא אין גוף, ואותו תלמיד בדמשק הבין מכך שלא תהיה 'תחיית המתים', כיוון שמשמעה היא החזרה של הנפש לגוף - והרי אין כלל צורך בגוף בעולם הבא. על דברי חכמים שהביאו כנגדו, ענה שהם משל בלבד. בשלב זה הרמב"ם לא ראה צורך להגיב, כיוון שזוהי טעות של אדם אחד.

לאחר כן הגיעה איגרת מתימן ובה שוב סופר על אנשים שטענו שהגוף יכלה ולא יחזור לשימוש, והעונש והשכר - יגיעו רק לנפש. גם הם לקחו ראיותיהם מדברי הרמב"ם על מציאות העולם הבא, וגם הם אמרו שכל דברי חכמים שנאמרו בנושא זה הינם משל. במקרה זה הרמב"ם השיב לשואלים, והסביר שתחיית המתים אכן תהיה, והיא אינה סותרת את העולם הבא, כיוון שהיא שלב מקדים לו. אחר תחיית המתים יגיע העולם הבא, שבו אכן לא יהיו גופות.

בפעם שלישית שהרמב"ם קיבל מידע על טעות בעניין תחיית המתים, הגיעה הידיעה מבגדד. סיפרו שאדם אחד הגיע לרבי שמואל הלוי, ראש הישיבה שם, ושאל אותו על עניינים אלו, והרב השיב לו, וחיבר מאמר בנושא תחיית המתים, כאשר הוא דן בדברי הרמב"ם ומסביר חלק מהם. על אחדים מדברי הרמב"ם אמר שהם טעות. מאמר זה הגיע אל רמב"ם, ולרמב"ם היו מספר השגות עליו. ראשית, הוא השיג על אוסף דרשות חז"ל שהרכיב את המאמר, וטען שבמעשה הקיבוץ עצמו אין כל חכמה מיוחדת, ואין זה תפקיד החכמים. תפקידים הוא יצירת ביאור מתקבל על הדעת של הרעיונות המסתתרים בדרשות.

הרחבות

• תחיית המתים עם הגוף

והוא שוב הנפֶּשׁ לגוף. הרמח"ל מבאר את היחס בין הגוף לנשמה: "גזרה החכמה העליונה שיהיה האדם מורכב משני הפכים, דהיינו מנשמה שכלית וזכה, וגוף ארצי ועכור, שכל אחד מהם יטה בטבע לצדו, דהיינו הגוף לחומריות והנשמה לשכליות, ותימצא ביניהם מלחמה; באופן שאם תגבר הנשמה, תתעלה היא ותעלה הגוף עמה, ויהיה אותו האדם המשתלם בשלימות המעותד; ואם יניח האדם שינצח בו החומר, הנה ישפל הגוף ותשפל נשמתו עמו" [דרך השם א, ג]. האדם מורכב משני הפכים - חומר ורוח, ותפקידו בעולם לרומם את הגוף החומרי בעזרת הצד הרוחני שבו. אולם בהמשך הוא מבאר: "שהנשמה כל זמן היותה בגוף בעולם הזה שהרע דבוק בו, שאי אפשר שיפרד ממנו לגמרי, תהיה גם היא חשוכה ועמומה. ואף על פי שעל ידי המעשים הטובים שהאדם עושה קונה היא בעצמה שלימות יקר, לא יוכל הדבר להיגלות, ולא תוכל להזדהר בזוהר שהיה ראוי לה להזדהר כפי היקר ההוא שהיא משגת באמת, אלא הכל נשאר כבוס בעצמותה עד הזמן שניתן להיגלות". הצד החומרי באדם גם מעיב ומחשיך באופן שאין הנשמה יכולה להתגלות בכל גדולתה. הרמח"ל ממשיך ומחדש שבתחיית המתים המצב יהיה אחר: "אכן בשובה בגוף אחר התחיה, לא תתמעט ולא תתעלם, אלא תכנס בכל זוהרה ובכל כחה, ואז מיד תזכר את הגוף ההוא זיכור גדול". הגוף אחרי תחיית המתים כבר לא יחשיך את האור של הנשמה, והאדם יוכל להגיע לשלמותו.

הדעה שאין תחיית המתים

וכאשר התפרסם חיבורו בארצות, והתפשט בקצוות, נאמר לנו שאחד מן התלמידים בדמשק אמר שאין תחיית המתים, ולא תשוב הנפש לגוף אחרי הפרדה. ואמרו כל אנשי המעמד ההוא איך תאמר זה? והתחיל להביא ראיה ממה שזכרנוהו אנחנו בחיבורנו, שהתכלית הוא העולם הבא, ושאין גוף בו, והתחילו הם להביא ראיה מן המפרסם באמה ונדברי החכמים בזה, ואמרו שהם כלם משל, וארכו דבריהם עמו. וכאשר נודע לנו מה שארע לא הרגשנו אליו, ואמרנו זה בטל במעוטו, שאין מי שיסכל זה ולא מי שיקשה עליו הבנת מה שאמרנוהו.

וכאשר היה בשנת אלף וחמש מאות לשטרות, הגיעה אלינו אגרת מארצות תימן, ישאלו בה על דברים, ואמרו שיש אנשים אצלם שפסקו שהגוף יכלה ויפסד, ולא תשוב הנפש לגוף אחר הפרדה, ושהגמול והענש לנפש לבד. והביאו ראיה ממה שאמרנוהו אנחנו בבני העולם הבא. וכאשר נזכרו להם דברי החכמים הגלויים המבארים בתחיית המתים, וקצת דברי הנביאים, אמרו זה משל ויפרש. ואמר לנו זה השואל שהתפשט אצלם זה הדעת, והשליכו זולתו, ובקשו ממנו תשובה, והשיבנו על שאלותיהם, ובארנו להם שתחיית המתים פנת התורה, והוא שוב הנפש לגוף, ולא יפרש זה. ושחיי העולם הבא אחר תחיית המתים כמו שאמרנו בפרק חלק, וחסבנו שזה השעור מספיק.

רבי שמואל הלוי על תחיית המתים

וכאשר היתה השנה שנת א' תק"ב לשטרות, והגיעו אלינו כתבים ממקצת חבירינו מבבל, זכרו ששואל מאנשי תימן שאל על העניינים ההם בעצמם לזה ראש ישיבה רבנו שמואל הלוי הנסמך בבגדד בזמננו זה, ושהוא חבר להם מאמר בתחיית המתים, ושם דברינו בזה הענין קצתם טעות ושגגה, וקצתם שאפשר להתנצל עליהם, ונצל אותנו ועזר מעט בקלמוסו.

ואחר אלו המכתבים נשלח אלינו זה המאמר אשר חברו זה הגאון ובלשוננו, וראינו כל הדרשות וההגדות אשר קבצם. וידוע אצל כל אדם שאין המבקש מן החכמים ספור הדרשות והמעשים ההם הנפלאים בלשונם, כמו שידרשו הנשים בבית האבל קצתן לקצתן. אבל המבקש מהם לבאר עניניהם עד שיאותו למשפלה או יקרבו אליו.

לא הרגשנו אליו - לא התייחסנו לדבריו. והשליכו זולתו - אינם מקבלים דעה אחרת. פנת - יסוד ועיקר. שיאותו למשפלה - שיבואו לכלל הבנה שכלית.

ביאורים

הרמב"ם ממשיך בהשגותיו על מאמרו של רבי שמואל הלוי.

בעל המאמר, כנראה לשם ביסוס עמדתו, הביא בשם הפילוסופים שתיתכן חזרה של הגוף לנפש. לדעת הרמב"ם הוא טעה בכך שהשווה בין הפילוסופים (היווניים) לבין כת המדברים (כת פילוסופים מוסלמים, שהאמינה בתפישות בלתי גיוניות רבות), כיוון שהפילוסופים אינם מקבלים אפשרות של חזרת הנפש לגוף. עוד דבר תמוה במאמר זה הוא העדר המושג 'שכל', בהקשר של חיי הנצח. לא ברור מה מקום השכל על פי הבנתו של רבי שמואל. האם הנפש והשכל הינם דבר אחד, או לא? ואולי אפשרות אחרת לגמרי? כל זאת אינו מבואר בדברי רבי שמואל הלוי.

מוטב היה, מסכם הרמב"ם, אילו החכם הנ"ל היה מסתפק בקיבוץ הדרשות ובפירוש פסוקי התורה המורים על תחיית המתים, כי הרי הוא אינו מחדש דבר במאמרו. במאמרו, אומר הרמב"ם, לא נתייחס לדברי רבי שמואל הלוי, לא בדרך חיוב ולא בדרך שלילה. הזכרנו מאמר זה רק מפני שהוא עוסק בנושא שאנו עוסקים בו. הרמב"ם אינו רוצה חלילה להשפיל את הזולת בהראות הטעויות הרבות בדבריו. הרעיון המוסרי שנובע מדברי הרמב"ם כאן הוא שיש להתמקד בבירור הדברים לגופם, מבלי להתייחס יתר על המידה לצורך לשלול דעות אחרים. התועלת למתלמד ולקורא היא ההבנה הנכונה בתורה, והיא זו שצריכה להנחות את הכותב, ולא מחשבות על ויכוח עם בעלי מאמרים אלה או אחרים.

הרחבות

• מחלוקת לשם שמים

אָבֵל פִּנְתָנוּ לְמִקּוֹם הַתּוֹעֵלֶת הַמְּגַעֶת לְמַתְלַמֵּד, לֹא לְמַה שִׁיתְלֶה לְהַגְדִּילֵת אִישׁ וְעִזְרָתוֹ, אוּ בְהַשְׁפִּילֵת אַחֵר וְהַקְטִינָתוֹ. כותב המהר"ם פדואה: "כי הוא מחלוקת שלא לשם שמים רק קנאה ותחרות הביאם עד הנה חשבתי אם אכתוב להם דעתי בהכרח אסכים עם אחד מהם אז יניף האחד ידו על חבירו ויאמר האח האח נצחתי ותגדל השנאה ביניהם" (סימן כט). אדם החולק ומתווכח בתורה וכל רצונו הוא לנצח את חברו ולהראות את גדלותו לעומת חברו - אין זו מחלוקת לשם שמים.

על תפילתו של רב ספרא המוזכרת בגמרא: "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשים שלום... בין התלמידים העוסקים בתורתך" [ברכות יז] מוסיף הרב קוק: "שהשלום האנושי הכללי תלוי בשלומם של ישראל. ובאשר תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, יהי רצון שיהיה שלום ביניהם, ויגיעו למעלת השלום להרבות שלום בישראל" [עין איה, ברכות א, ב, מא]. תלמידי חכמים החולקים זה על זה לשם שמים ולא מתוך קנאה ושנאה - הם המרבים שלום בעולם, ובהם תלויים שלומם ואושרם של כל בני האדם.

וְיִוָּתֵר נִפְלָא מְזָה הַדְּעוֹת הַנִּפְלְאוֹת הֵהֶם אֲשֶׁר זָכְרָם, וְאָמַר שֶׁהֵם דְּעוֹת הַפִּילוֹסוֹפִים בְּנַפְשׁוֹ, זאת ראייה שהיא יחשב שכל מה שיאמרוהו המדברים ° וזולתם מן הדעות הנפסדות - הם דעות הפילוסופים. והנפלא מכל מה שראינו בו, רוצה לומר במאמר ההוא, ואף על פי שקלו פלא, אמרו - שמרהו צורו - שחכמי הפילוסופים לא יאמרו בהמנעו ° שוב הנפש לגוף אחר הפרדה ממנו, אבל הוא מדרך העיון מפת האפשרו °. זהו לשונו.

וזה המאמר יורה, שהמדברים אצלו הם חכמי הפילוסופים, ושאין לו ידיעה בדרכים אשר יבחנו ° בהם הפילוסופים ההכרח והמנע והאפשר. וכן יזכר דברים שגלקחו ממאמר הגמול לאבן סינא, וחשבם מאמרים פילוסופים. וכן ראינו זה הגאון - שמרהו צורו - גזר ופסק שהפילוסופים לא התאמת אצלם השאר הנפשות °, ושהם חולקים בזה. ואני תמה מי הם אלה אשר קראם פילוסופים. וראינו פלא אחר שאין לשכל ° אצל זה הגאון זכרון, לא אדע אם הנפש והשכל בפילוסופותו דבר אחד, או הנפש תשאר והשכל יכלה, או השכל ישאר והנפש תכלה, והיא הנפש אשר אמר שהפילוסופים לא ידעוה, ושאחת מדעותם בה שהיא הדם. ואולי השכל אצלו מקרה, כמו שאמרו המדברים, אשר הם חכמי הפילוסופים אצלו. ואם פן ° הוא יכלה בלא ספק.

וְאֵלּוּ הַסֵּתֶפֶק זֶה הַגָּאוֹן בְּקִבוּץ הַדְּרָשׁוֹת הֵהֶם וְהַמְעִישׁוֹת וּבְפִרוּשׁ הַפְּסוּקִים הֵהֶם אֲשֶׁר הִתְבָּאָר בְּפִרוּשׁ הַהוּא שֶׁתְּחִית הַמֵּתִים נִזְכָּר בְּבֵאוֹר הַתּוֹרָה הִיא הַנְּאוּת וְהָרְאוּי לְכִיּוּצָא בּוֹ. סוף דבר כל מה שאמרו - שמרהו צורו - או רבו, כבר נאמר פיוצא בו או פחות ממנו, ואין פונתנו במאמרו זה לחלק על דבר כמה שכלל אותו המאמר ההוא, ואף לא לזכרו. ואולם זכרנו ממנו מה שזכרנו לצרף הביא אליו כמה שאנחנו בו שיתבאר למשתפל, אבל פונתנו למקום התועלת המוגעת למתלמד, לא למה שיתלה להגדלת איש ועזרתו, או בהשפלת אחר והקטנתו °. ודרכי המחלקת וההריסה מתרים למי שירצה ללכת בהם, והשם יסגר בעדנו זה הדרך וכיוצא בו:

בְּנַפְשׁוֹ - בחכמת הנפש. **הַמְּדַבְּרִים -** כת של מאמינים מוסלמים, שאמונתם אינה מתאימה לשכל, ולכן אי אפשר לכנותם פילוסופים. **בְּהַמְנַע -** שלא ייתכן. **מִפְתֵּי הָאֲפִשָׁר -** זהו דבר אפשרי שאין הכרח שכלי לקיומו. **בְּדַרְכֵי אֲשֶׁר יִבְחֲנוּ -** כי לפי הגדרות הפילוסופים, תחיית המתים היא "נמנע" ובלתי אפשרית, אלא בדרך ניסית (שבה הכל אפשרי). **הַשְּׂאָר הַנִּפְשׁוֹת -** נצחיות הנפש. **שְׂאִין לְשִׁכְל וְכוּ' -** שאינו מוכיר בדבריו את השכל אלא רק את המושג נפש. **וְאִם פִּן -** שהשכל הוא מקרי באדם.

ביאורים

כעת מתחיל הרמב"ם לעסוק במטרת המאמר - תחיית המתים. הוא מקדים כי אין במאמר הוספה מבחינה תוכנית על כל הכתוב בחיבורו על המשנה ועל הכתוב בחיבורו ההלכתי, אלא רק הוספת אריכות דברים כדי שכל קורא, ואפילו פחות בקיא ורגיל בטקסטים תורניים, יוכל להבין את העניין לאשורו.

תחיית המתים - פירושה חזרת הנפש לגוף לאחר שעזבה אותו בעת הפטירה. על כך מורה הפסוק בדניאל: "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו" [דניאל יב, ב]. את הפסוק הזה מסביר הרמב"ם כפשוטו: 'ישני עפר' - דהיינו בני אדם שכבר נפטרו - יקיצו, וישובו לחיות בגופם. נכון הדבר שפסוקים רבים אחרים הרמב"ם 'הוציא מפשטם' ופירשם בדרך דרש. עם זאת אין זה נכון שהרמב"ם סבר שתחיית המתים היא משל של התורה, כפי שחשבו אחדים. הרמב"ם קורא לזה 'שקר' וטוען שכיוון שחיבוריו נפוצים, אפשר לראות בהם בביור שכתב אחרת ממה שהעלילו עליו. אמנם ישנם פסוקים שבהם חז"ל עצמם נחלקו אם להבינם כמשל או כמציאות, וכאלה הם הפסוקים המתארים את המתים שהחיה יחזקאל הנביא, אך הפסוקים שבהם מופיעה תחיית המתים עתידיים להתקיים כפשוטם.

מסיים הרמב"ם: אותם ישני עפר, כאשר יקומו בתחיית המתים - יאכלו וישתו ויזכו לאריכות ימים, אך לבסוף ימותו ויחזרו לעולם הנשמות.

הרחבות

• תחיית המתים הלאומית

זאת תחיית המתים הוא שוב הנפש לגוף אחר המנות. יחזקאל הנביא מנבא: "היתה עלי יד ה' ויוצאני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד ויאמר אלי בן אדם התחייה העצמות... ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות... ונתתי בכם רוח וחיייתם וידעתם כי אני ה' ונבאתי כאשר... ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד: ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה כל בית ישראל הנה הנה אמרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת אליהם כה אמר אדני ה' הנה אני פתח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלתי אתכם מקברותיכם עמי: ונתתי רוחי בכם וחיייתם והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי נאם ה'" [יחזקאל לו, א-ד]. רבי יהודה הלוי מבאר נבואה זאת: "אמר הכוזרי: אם-כן אתם היום (- עם ישראל בגלות) גוף בלא ראש ובלא לב. אמר החבר...: כן הוא, כאשר אמרת, ועוד ולא גוף, אבל עצמות מפוזרות כמו העצמות היבשות אשר ראה יחזקאל" [כוזרי ב, ל-לג], ומוסיף שדבר זה יבוא לתיקונו: "כמו שאמר הכתוב: 'התחייה העצמות האלה'". רבי יהודה הלוי מחדש שאין הנבואה מדברת רק על תחייה פרטית - שכל מת ומת יקום לתחייה, אלא גם על תחייה לאומית - שעם ישראל, שבלגות הוא כאדם מת, כמו עצמות יבשות, בחזרתו לארץ ובבנייה בגשמיות וברוחניות - תתקיים בו תחיית המתים לאומית.

האמונה בתחיית המתים

ומהנה אתחיל בזכרון זה המאמר: דע אתה המעיין שפונתנו בזה המאמר היא לבאר מה שנגאמינהו בזאת הפנה אשר נפלו בו דברים בין התלמידים, והיא תחית המתים. ואין בזה המאמר דבר נוסף כולל על כל מה שאמרנוהו בפרוש המשנה והחבור, אבל יש בו כפל ענינים והארכה המונית ותוספת באור יבניהו הנשים והסקלים לא זולת זה.

ואמר, שתחית המתים המפרסמת והנודעת באמתנו המוסכם עליה מכלל פתוננו, אשר רב זכרה בתפלות ובספורים ובתחנות אשר חברים הנביאים וגדולי החכמים, ימלא מהם התלמוד והמדרשות, ענינה שוב זאת הנפש לגוף אחרי הפרידה זה. מה שלא נשמע באמה מחלקת עליו, ואין בו פרוש כלל, ואין מתר להאמין באיש מאנשי הדת שהוא מאמין חלוף זה.

והנני עתיד לבאר לה בזה המאמר למה לא נפרש אלו הפסוקים כמו שפרש פסוקים רבים בתורה והוצאנו אותם מפשוטיהם, וכן, זאת תחית המתים הוא שוב הנפש לגוף אחר המנות. כבר זכרה דניאל זכרון שאי אפשר לפרשו, והוא אמרו "ורבים מישני אדמת עפר יקיצו, אלה לחיי עולם" וגו', ואמר לו המלאך "ואתה לה לקץ ותנוח ותעמד לגרלך לקץ הימין".

ואמנם מי שזכר שאנחנו אמרנו בתחית המתים שבמקרא שהוא משל, הוא שקר מפרסם ודבר סרה. גמור מאמר. והנה חבורינו כבר נתפרסמו, ויקראו ויראו אנה אמרנו זה. אלא אם פן אמרנוהו במה שאמרנוהו חכמי ישראל במקרא, שחכמי התלמוד חולקין בו, וכל דבר שיש בו מחלקת ולא יביא מעשה אפשר להכריע בו אחד משני המאמרים על חברו.

וכבר זכרנו זה בפרוש המשנה פעמים. וכן יראה לנו מן המאמרים ההם, שאלו האנשים אשר ישבו נפשותם לגופות ההם, יאכלו וישתו וישגלו ויולידו וימותו אחרי חיים ארפים מאד פחיים הנמציים בימות הפשיח.

והחבור - 'משנה תורה'. הארכה המונית - הסבר ארוך לצורך הבנת ההמון. לא זולת זה - אין במאמר עניין נוסף. חלוף זה - ההפך מכך. (שאינו מאמין בתחית המתים). דבר טרה - הוצאת שם רע. במתי יחזקאל - לדעת הרמב"ם חזון העצמות היבשות היה במראה הנבואה והוא משל. חבור - המאמר השני.

מדוע לא נפרש את פסוקי התחייה כמשל?

ביאורים

על פי מה שלמדנו עד כה, הנפשות ישוּבו לגוף אחר הפטירה. זו תחיית המתים. אך אמנם היא לא תימשך לעד, ואחריה שוב ימותו הגופים, ויגיע השלב הבא - העולם הבא, בו אין גוף ואין מיתה ואלו חיים נצחיים. כך, לדברי הרמב"ם, צריך להבין ולהאמין כל בעל חכמה. מדוע זה כך? עלינו להבין שהגוף הוא כמכשיר בעל שלושה חלקים עיקריים: איברי המזון, איברי ההולדה ושאר האיברים - המשלימים את שאר ענייני הגוף. על כולם מולך השכל המכוון והמדריך: איך להגיע למזון ובאלו אמצעים, כיצד להישמר ולברוח מדבר המאיים על קיום המין. כמו כן על ידו אנו זוכרים דברים. בין חכמות תיאורטיות ובין דברים מעשיים - כגון ממה יש להתרחק ואת קרבת מה יש לחפש.

מטרת הגוף, אם-כן, היא לצורך שמירתו ווא, או שמירת קיום המין ביצירת וולדות. בעולם הבא שוב לא יהיה צורך במטרה זו, כמבואר בדברי חכמים, שבעולם הבא אין לא אכילה ולא שתייה ולא תשמיש המיטה. הקב"ה אינו עושה דבר לבטלה. הוא אינו כיצר הפסלים, שמכין להם איברים אך כולם לא בשימוש.

הרמב"ם חוזר ומעיר שהסיבה לחשיבה שבני העולם הבא הינם בעלי גוף היא שבני ההמון מייחסים מציאות רק לגוף. כשרוצים הם לומר על דבר שהוא קיים, אמתי, הם מוסיפים לו מומדים גשמיים. יהיו מאותם המון שיטענו דברים על הרמב"ם ויאמרו שהוא טועה, בין בהבנתו בענייני בני העולם הבא ובין בגישתו הכללית ליחס בין הגשמי לרוחני. הרמב"ם מתייחס לזה באמירה הנחרצת, שאין לחכם להתחשב בדעת אלה שאינם מחפשים להשכיל. רצוי בעיני, הוא אומר, חכם אחד שיבין את דברי ויסקים להם, מאשר המון חסרי-בינה אחרים.

הרחבות

• מה חשוב יותר - העולם הזה או העולם הבא?

שְׁהַעוֹלָם הַבָּא נְפֻשׁוֹת מְבִלִי גּוֹפּוֹת כְּמַלְאָכִים. הרמב"ם מבאר שרבים תופסים את העולם הבא בעזרת הכלים שמשמשים אותנו בעולם הזה, מה שגורר טעויות בהבנת המציאות בעולם הבא.

כתוב במשנה במסכת אבות: "הוא היה אומר יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה" [ד, יז]. כלומר, ישנן שתי נקודות הסתכלות על המציאות בעולם. כשאנו מתייחסים לעולם הזה - נכון לתת משקל לכלים הגשמיים כיוון שאלו הכלים שאיתם אנו צריכים לתקן את עצמנו ואת העולם. כלים אלו הם "תשובה ומעשים טובים". מצד שני, כשאנו מתייחסים לעולם הבא - מדובר במציאות רוחנית שבה לא עוסקים בתיקון, ולכן 'קורת הרוח' בעולם הבא - יפה יותר מכל חיי העולם הזה [על פי פירוש הרמב"ם למשנה].

זהו הסבר דבריו של הרמב"ם. כשאנו מדברים על העולם הבא - כלי העולם הזה חסרי משמעות, כיוון שמטרתם לשמש בעולם הזה בלבד. אפשר להמשיל זאת למדידת חבל באמצעות שעון, כשם שהשעון חסר משמעות במדידת החבל - כך גם כלי העולם הזה חסרי משמעות ביחס לעולם הבא.

וְאַמְנָם הַחַיִּים שְׂאִין מוֹת אַחֲרֵיהֶם, הוא חיי העולם הבא, אחר שְׂאִין גוף בָּהֶם. שְׂאֲנָחְנוּ נְאֻמִּיו, והוא האמת אצל כל בן דעת, שהעולם הבא נפשות מבלי גופות כְּמַלְאָכִים. ובאור ז"ה, שהגוף אֲמָנָם הוא כָּל כָּל פְּלִים לַפְעֻלוֹת הַנְּפֹשׁ, כְּבַר הַתְּבָאָר זֶה בְּמוֹפֶת. וְכֵל מֵה שֶׁבְּגוֹף יִחַלֵּק עַל שְׁלֹשָׁה חֻלְקִים:

- פְּלִים שֶׁבָּהֶם יִשְׁלַם הַמְּזוּן, כְּפֶה וְהַאֲסוּמוֹכָא° וְכַבֵּד וּבְנֵי מַעִים וּבְכֻלָּל כֵּל מֵה שֶׁבְּבִטָּן הַתְּחַתּוֹן.

- וְכֻלָּים שֶׁבָּהֶם תַּהֵיָה הַהוֹלָדָה, וְהֵם פְּלֵי הַמְּשַׁגֵּל וְהַלְדָּת הַזֶּרַע° וְהַלְדָּת הָעֶבֶר.

- וְכֻלָּים שֶׁבָּהֶם תִּקּוֹן עַנְיֵי הַגּוֹף, עַד שְׂיִמְצִיא° לַעֲצָמוֹ כֵּל מֵה שְׂיִצְטַרֵּף אֵלָיו, כְּעֵינַיִם וְשָׂאֵר הַחוּשִׁים וְהַעֲוֹקִים וְהַעֲצָבִים וְהַמְיִתְרִים° אֲשֶׁר בָּהֶם יִשְׁלַמוּ הַתְּנוּעוֹת כֻּלָּם, וְלוּלֵי אֵלוֹ לֹא הָיָה אֶפְשָׁר לְבַעַל חַי לְהַתְנוּעֵעַ אֶל מְזוּנוֹ וּלְבַקְשׁוֹ וּלְבָרַח מִמֶּה שֶׁהוּא כְּגַדּוֹ וּמֵאֵבֵד אוֹתוֹ וּמִפְסִיד מְזַגּוֹ.

וְכַאֲשֶׁר לֹא יִשְׁלַם מְזוּן הָאָדָם רִק° בְּמַלְאָכוֹת שְׂיַעֲשֶׂם וּבְהַזְמָנוֹת° רְבוֹת, יִצְטַרֵּף בָּהֶם לְמַחֲשָׁבָה וְהַשְׁתַּקְלוֹת°, נִמְצָא לוֹ הַכַּחַשׁ הַשְׁכָּלִי לְזָכַר בּוֹ הַמְּלֹאכוֹת, וְנִמְצָאוּ לוֹ גַם כָּן פְּלִים טְבַעִיִּים יַעֲשֶׂה בָּהֶם הַמְּלֹאכוֹת הֵהָם, רְצוּנֵי לֹמַר הַיָּדִים וְהַרְגָּלִים, כִּי הַרְגָּלִים אֵינָם פְּלִים אֶלָּא לְהַלִּיכָה לְבַד. וּפְרָטִי זֶה הַכָּל נֹדְעִים אֶצֶל אַנְשֵׁי זֹאת הַחֻקְמָה.

הַנֵּה הַתְּבָאָר, שהגוף כלו צָרֵף מְצִיאֹתוֹ מִפְּנֵי תְּכִלִּית אַחַת וְהוּא קִבְּלַת הַמְּזוּן לְהַתְמַדַּת הַגּוֹף וְהַלְדָּת הַדּוֹמָה לְהַתְמַדַּת מִין הַגּוֹף הַהוּא. וְכַשֶּׁתַּהֵיָה הַתְּכִלִּית הַהוּא מְסַלְּקַת בְּלִתֵּי צָרִיף אֵלָיָה, רְצָה לֹמַר בְּעוֹלָם הַבָּא, וְזֶה שֶׁכָּבַד בְּאָרוֹ לָנוּ הַחֻכְמָיִם וְזָכְרוּנָם לְבָרְכָה שְׂאִין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שִׁתְיָה וְלֹא תִשְׁמִישׁ, אִם כֵּן הוּא בְּאֹרֵ הַבְּעָדֵר הַגּוֹף. שֶׁהוּא יְתַבְרַף לֹא יִמְצִיא דָּבָר לְבִטְלָה כָּלָל, וְלֹא יַעֲשֶׂה דָּבָר אֶלָּא מִפְּנֵי דָּבָר, וְחִלְלֵה לוֹ וְחֵס שִׁיֵּהוּ פְּעֻלוֹתָיו הַמְּתַקְנֹת כְּפַעֲלַת עוֹבְדֵי הַצִּלְמִיִּם: "עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יָרְאוּ, אֲזַנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמְעוּ, אֶף לָהֶם וְלֹא יִרְחוּן". כֵּן הַשֵּׁם יַתְעַלֶּה אֶצֶל אֵלוֹ יְבָרָא גּוֹפּוֹת, כְּלוֹמַר אֵיבָרִים, לֹא לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מֵה שֶׁנִּבְרָאוּ בְּעוֹרוֹ כָּלָל, וְלֹא לְשׁוּם סָבָה.

וְאוּלֵי בְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא אֶצֶל אֵלוֹ הַאֲנָשִׁים אֵינָם בְּעֵלֵי אֵיבָרִים, אֲמָנָם הֵם גּוֹפּוֹת עַל כָּל פְּנִיִם. וְאוּלֵי הֵם פְּדוּרִיִּים מְקֻשִּׁיִּים°, או עֲמוּדִים°, או מְעַקְבִּים°. אֵין אֵלוֹ הַדְּבָרִים אֶלָּא שְׁחוּק, "מִי יִתֵּן הַחַרֵּשׁ יִחְרִישׁוֹן וְתַהֵי לָהֶם לְחֻקְמָה".

וְהַסָּבָה בְּזֶה כֵּל מֵה שֶׁבְּאַרְנוּהוּ, בְּהִיּוֹת הַמְּמוֹן אֵין מְצִיאֹת אֶצֶל אֶלָּא לְגוֹף אִו מֵה שְׂיִמְצָא בְּגוֹף, וּמֵה שְׂאֵינֵו גּוֹף וְלֹא כַח בְּגוֹף אֵינוֹ נִמְצָא כָּלָל, וְכֵל אֲשֶׁר יִרְצוּ לְחַזֵּק מְצִיאֹת עַנְיָן אַחַד יוֹסִיפוּ בּוֹ הַגְּשָׁמוֹת, רוֹצֵה לֹמַר יַעֲבוּ עַצְמָם גְּשָׁמוֹ. וְכַבֵּר זָכְרוּנָו מִזֶּה כָּל רֵב בְּבֹאֹר בְּ"מוֹרָה הַנְּבֻכִים". וּמִי שְׂיִרְצָה לְחַשְׁבַּ לָנוּ זֶה הַדְּעַת לְמוֹם יַעֲשֶׂה רְצוּנוֹ, וְאִם יִרְצָה לְשׁוּם אוֹתוֹ טְעוֹת וְשִׁגְגָה, יֹאמַר, וְאַנְחָנוּ לֹא נִקְפִיד בְּזֶה. שְׂאֲנָחְנוּ נְבָחַר, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ בְּ"מוֹרָה הַנְּבֻכִים", שְׂיִמְשָׁךְ אַחֲרֵינוּ בְּעַל שִׁכְלַת עַל אֲמוּנַת הָאֵמֶת, וְאַפְלוּ אַחַד. וְאִם° יִרְחַקוּ מִמֶּנּוּ אֶלְפִים סָכָלִים לְהַאֲמִינָם בְּבִטָּלָה°.

אֶחָר - מכיוון. **וְהַאֲסוּמוֹכָא** - הקיבה. **וְהַלְדָּת הַזֶּרַע** - ייצור הזרע שבאיש. **שְׂיִמְצִיא** - שיספק צרכיו. **הַמְיִתְרִים** - הגידים. **רִק** - אלא. **וּבְהַזְמָנוֹת** - בהכנות. **הַשְׁתַּקְלוֹת** - התבוננות שכלית. **מְקֻשִּׁיִּים** - עשויים מקשה אחת בלי חילוק איברים [הערת הרב שילת]. **עֲמוּדִים** - גליליים. **מְעַקְבִּים** - קוביות. **וְאִם** - אף אם. **בְּבִטָּל** - בשקר והטעות.

ביאורים

לעומת התפיסה המוטעית במושגים רוחני וגשמי, שאליה הרמב"ם מתייחס בביטול, הרי שכנגד הביטוי 'הנפש לעולם לא תשוב אל הגוף' הוא יוצא נחרצות. זהו ביטוי שיש לפוסלו, כי הוא מביא להכחשת מציאות הניסים, ומהווה כפירה בעיקר. הסיבה שהרמב"ם נוקט שאין לפרש את תחיית המתים כמשל היא שכל מאמין בחידוש העולם ובניסים מוכרח לקבל את יכולתו של ה' לעשות כל דבר, חורג מגדרי הטבע ככל שיהיה, ולכן אין שום סיבה לפרש שלא כפשוטו את הפסוק שבו נאמר שישני עפר יקיצו. תחיית המתים, חוזר ומדגיש הרמב"ם, זהו עיקר מעיקרי התורה, ומעולם לא יצא מפיו שלא תהיה תחיית המתים. אמנם חלק מהפוסקים המזכירים זאת הם משל, אך אחרים ודאי עוסקים בתחיית המתים.

אין חיסרון בכך שלא כל הפוסקים עוסקים בעניין תחיית המתים. אם התורה רוצה להשמיע עיקרון מסוים, הרי שדי לה לעשות זאת בפסוק אחד, ואין צורך בכפילה או בשילוש של העניין.

כדוגמה מביא הרמב"ם את עניין הייחוד: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד" [דברים ו, ד]. עניין אחדותו של הבורא אינו נזכר פעמים רבות בתורה, אך דבר זה אינו מעלה ואינו מוריד, כיוון שאנו יודעים שמשמעות הפסוק היא אחדות ה'. ובעניינינו, משמעות הפסוק היא האמונה בתחיית המתים - ולכן אין זה משנה כיצד נפרש את הפוסקים האחרים העוסקים בעניין זה. אפשר אף שהפוסקים כולם - מלבד אחד - יתפרשו כמשל בלבד, אין זה מוסיף או גורע מאמתות תחיית המתים. הנבואה לימדה אותנו שתהיה תחיית המתים, ובזה די לנו.

הרחבות

• האמת חודרת ללבבות

לא תוסיף אמתותם בכפול מליהם ובשנותם פעמים רבות, ולא תחסר בשלא יכפלו ולא ישנו. הרמב"ם מדגיש כאן שכדי ללמד עיקרון, מספיק שהוא יכתב פעם אחת ואין צורך לחזור עליו פעמים נוספות.

במשלי נאמר: "עד שקרים לא ינקה, ויפית כזבים לא ימלט" [יט, ה]. כלומר, עד שמעיד עדות שקר, לא יצליח לברוח מהעונש. בסופו של דבר הוא ייתפס וייענש על מעשיו. 'לשקר אין רגליים', ולכן כדי שאנשים יאמינו לו צריך לחזור עליו פעמים רבות. אך בתורה, שמשפטיה אמת, מספיק לומר עיקרון פעם אחת כדי שיכנס ללבבות ויאמינו בו. כך פועלים דברי אמת על האדם השומע אותם.

זהו פירוש דברי דוד המלך בתהלים: "לעולם ה' דברך נצב בשמים" [קט, פט]. דבר ה' ניצב בשמים, וככזה, הוא נצחי וקיים לעולם (על-פי הפרשנים שם). כיוון שזו אמת, האמת תמיד קיימת ואינה זקוקה לחיזוקים או לחזרות מיותרות.

ואמנם אשר נכחיש אותו, ואנחנו מתנקים ממונו ° אל השם יתעלה, הוא המאמר "בשלא תשוב הנפש אל הגוף לעולם ושלא יתכן היותו", שזאת ההכחשה מביאה להכחשת הנפלאות והכחשת המופת, כפירה בעקר ויציאה מן הדת.

ולזה נחשב תחיית המתים מפנות התורה, ואין בדברינו כלל מה שיורה על הכחשת שוב הנפש לגוף, אבל יש מהם אמת כמו שזכרנו, ויש מהם משל בלא ספק. וקצתם שלא נאמיניהו כמו שיחשדו הנקים מעברות, ויפרש דברינו בפרוש רחוק עד שיכריע לכה חובה - הוא עתיד לתן את הדין, ולו משפט כל איש רשע חושד בכשרים.

ולא יתכן לאדם שייתה אחר זה הבאור, ויאמר שאנחנו נאמין שכל תחיית המתים שבמקרא משל. אבל יש מהם אמת כמו שזכרנו, ויש מהם משל בלא ספק. וקצתם מספק בהם אם הם משל או אמת. וכשתסתכל כל מה שזכרו החכמים והמפרשים מן האנדרלוסיים ° מזה, ומה שלפני הדברים ואחריהם בכתוב ההוא, יתבאר לה זה, ואין צריך לנו לפי פנות זה המאמר לזה הפרט, כי העניינים לא תוסיף אמתותם בכפול מליהם ובשנותם פעמים רבות, ולא תחסר בשלא יכפלו ולא ישנו.

ואתה יודע שזכרון פנת ° היחוד, הוא אמרו ה' אחד, לא נכפל בתורה. ואחר שמוצאנו דברי הנביא שלא יסבלו בזה פרוש, שיזכר שוב הנפש לגוף, כבר הודיע הספור הנבואי ° בזה, ולא תוסיף אמתת הספור בזה, כשתשים כל מלת "תחיה" שבא במקרא, לשוב הנפש. ולא תחסר אמתת הספור כשתשים קצתם או כלם, מלבד פסוק אחד, משל.

סוף דבר, בא הספור הנבואי, אם פעם אחת אם פעמים רבות, וזכרוהו חכמי ישראל הקדומים והחדשים פעמים אין להם מספר, והתפרסם באמתנו והספיקו עליו, שנפש האדם תשוב לגוף, וזהו הענין הנרצה בתחיית המתים, ואם ° לא יזכרוהו חכם או מחבר.

ביאורים

הרמב"ם מביא עוד נקודה מדבריו שטעו בה התלמידים, והיא מה שכתב שמלך המשיח לא צריך להוכיח את אמתותו במופתים וניסים, וכן לא בכך שיחיה מתים וכדומה. אותם תלמידים למדו מכך שאין לעתיד לבוא תחיית המתים כלל, אף על פי שבפירוש המשניות הרמב"ם כתב בפירוש שתחיית המתים היא מיסודי הדת.

ובאמת אין בזה סתירה. במשנה תורה [הלכות מלכים ומלחמות יא, ג] עסק הרמב"ם באמינותו של מלך המשיח. ולצורך זה אין הוא צריך לעשות שום מופת או אות. יסוד הדברים הוא בשיטת האמוראים, שאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, והעולם כולו כמנהגו נוהג - מה שמוכיח שאין הכרח שבימות המשיח מתים יחיו. אין זה סותר שהקב"ה, בעת שיחפוץ, יחדש עלינו את תחיית המתים, אם לפני בוא המשיח, אם בתקופתו ואם לאחריה. בזה פתר הרמב"ם את הסתירות אשר אפשר בטעות להסיק מחיבוריו השונים.

הרחבות

• תפקידי המשיח

אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו. הרמב"ם מבאר שהמשיח לא צריך להוכיח בניסים שהוא אכן המשיח, וכן שאין הכרח שסדרי הגאולה יתרחשו באופן מסוים דווקא. מקור לכך אפשר למצוא בגמרא במסכת ברכות: "אמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שנאמר: 'כי לא יחדל אביון מקרב הארץ' [דברים טו]". [לד:]. שמואל מסביר את ימות המשיח על פי העיקרון שנלמד בפסוק: התורה אומרת באופן ברור שתמיד יהיו עניים בעולם, כדי לשלול חד-משמעית את ההנחה הפשטנית, שבמסגרת שינוי סדרי בראשית כגון תחיית המתים, שהיא מציאות ללא מוות - המציאות תהיה גם ללא עוני, ללא מחלות וללא מידות רעות וכדומה. לכן מחדשת התורה - 'לא יחדל אביון'.

על פי העיקרון הזה שנאמר בפסוק מסביר שמואל, שמלך המשיח לא יצטרך לשנות סדרי בראשית. מספיק שלא יהיה שעבוד מלכויות, ובכך הוא יקיים את כל ייעודו כמשיח.

אמנם, יש מודים לבדיקת המשיח, כדי לאשר שהוא אכן משיח ה', ואותם מסביר הרמב"ם במקום אחר: "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדיקה וילחם מלחמות ה' - הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר: 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד'" [הלכות מלכים יא, ד].

וכבר ספקו גם כן אנשים בדברנו בסוף החבור, במקום שאמרנו דבר זה לשונו:

"אל יעלה על דעתך שפולק המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחידש דברים בעולם, או יחיה מתים וכיוצא בדברים" וכו'

והבאנו ראיה על זה מה שבארגונו. והשבו קצת חלושי העיון, שזאת הכחשה לתחית המתים, והוא סותר מה שבארגונו בפרוש המשנה, שתחית המתים פנה מפנות התורה.

וזה פלו מבאר, אין ספק בו ולא סתירה, והוא שאנחנו אמרנו שהמשיח לא יבקש מפנו שיעשה מופת, שיבקע הים או יחיה מת על צד המופת, מפני שאין מבקש מפנו מופת אחר שייעדו בו הנביאים אשר התאמתה נבואתם. ולא יתחייב מזה הפואמר, שהשם לא יחיה מתים כשירצה ולמי שירצה, אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו.

סוף דבר, אין בדברינו בכל חבורינו מה שייספק על אדם מאנשי העיון, רק על התלמידים המתחילים.

ביאורים

אותם האנשים שהזכיר הרמב"ם טעו גם בנבואת ישעיה על אחרית הימים: "וגר זאב עם כבש" [ישעיה יא, ו], שעניינה השלום והשלווה שיהיו לעתיד לבוא, עד כדי שינוי טבעם של בעלי החיים. הרמב"ם הסביר זאת כמשל ליחסי אומות העולם (הזאבים) עם ישראל (הכבש), נאמן לדעתו שימות המשיח אינם מתאפיינים בשינוי סדרי בראשית. הוא אף מביא ראיה לכך שזהו משל מסופו של הפסוק: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה'" [שם, שם ט]. כיצד העובדה שהארץ תימלא ב"דעה את ה'" דהיינו שנכיר את בוראנו, תהווה סיבה לכך שבעל החיים לא יטרוף וישחית? וכי יש לו יכולת שכלית, אשר בה יבין שמעשיו רעים ולכן יימנע מהרע!]

הרמב"ם נוטה להסביר עניינים שונים כמשל, כיוון שזו גישה המתאימה לאדם המחפש חכמה והיגיון. גישה ההפוכה לזו של ההמון, גם של המון לומדי התורה. ההמון, כאשר קורא הוא בדברי התורה, מעדיף הוא ליצור סתירה בין הכתובים לשכל, להגיון - ולהכתיר זאת כ'נס ופלא'. מועדף בעיניו להסביר מאורע המופיע בכתובים כהתערבות ניסית של הבורא, במקום לבחון כיצד יכול הדבר להתפרש על פי ההיגיון. כך מנהג בני האדם - בין בסיפורי העבר ובין בדברי ההווה והעתיד לבוא.

לא כן מנהג החכמים, חורף הרמב"ם. אנו נעדיף להסביר את דברי התורה על פי המתיישב עם ההיגיון והשכל, ואך ורק במידה ולא נצליח, ולא נוכל כלל לפרש בדרך אחרת, נסביר זאת כנס.

הרמב"ם כותב שאין לו מסורת לפרש את הדברים כמשל, ורק מחמת ההיגיון הוא מפרשם כך, ולכן ייתכנו גם פירושים אחרים. לכן הוא מעלה מספר אפשרויות לפירוש פסוק זה. ייתכן שכאשר ירבה היישוב והכלכלה תשגשג, יהיה מספיק מזון לחיות הטורפות גם בלי שיצטרכו לצוד חיות אחרות, כחתול-הרחוב שאינו צד עכברים, כיוון שמזונו מזומן לו.

ייתכן אף שאין דברי הנביא אלא לשון הגזמה, (כדברי חז"ל: "דברה תורה בלשון הבאי" [חולין צ.]). או, אם רוצים אנו להבינם כפשטם, הרי שאפשר להבינם כנס המתרחש בהר הבית בלבד, ולא בכל העולם.

הרחבות

• הניסים הגלויים

וְאַנְחָנוּ נִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּץ בֵּין הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁפָּל. הרמב"ם כותב שאנשי התורה לא צריכים לסמוך על ניסים. להפך, כל עוד נוכל לפרש תופעה מסוימת כתופעה טבע גיונית - נעדיף לעשות כך. ולכאורה הדברים תמוהים, הרי הניסים מחזקים את האמונה וההכרה במציאות ה'.

הרמב"ם, בפירושו לתורה, פותח לנו צוהר להבנת דברי הרמב"ם: "מן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבנו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים, אין בהם טבע ומנהג של עולם" [שמות יג, טז]. לפי דבריו, על האדם להאמין שאלוהים נמצא במציאות היום-יומית והפשוטה. עצם פעולת העולם אינה ברורה מאליה, אלא מתקיימת בזכות אלוהים. אמונה זו היא יסוד התורה כולה, וייתכן שזהו הפירוש לדברי הרמב"ם (עיינין בהלכות יסודי התורה ב, ב).

וְכֵן הִסְתַּפֵּק עֲלֵיהֶם אֲמֵרָנוּ, שְׁמֵאֲמֹר יִשְׁעִיהָ "וְגַר זָאב עִם כֶּבֶשׂ" וְגוֹמֵר, שֶׁהוּא מְשָׁל. וְזֶה לֹא אֲנַחְנוּ לְבַד אֲמֵרָנוּהוּ, אֲלָא כְּפָר קְדָמוֹנוּ לְהַבְנֵת זֶה הֶעֱנִינוּ אֲנִשֵּׁי הַתְּבוּנָה מִן הַמְּפָרְשִׁים, כְּמוֹ רַבִּי מֹשֶׁה גִ'קֵּטִיל"א, וְאֲבָן בַּלְעָם זְכוּרִים לְבִרְכָה, וְזוּלָתָם מִן הַמְּפָרְשִׁים. וְסוּף הַדְּבָרִים וְזֶה עָלֵינוּ, וְהוּא אֲמָרוּ "לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הָר קְדָשֵׁי כִּי מְלֵאָה הָאָרֶץ דְּעָה אֶת ה'". הִנֵּה כְּפָר נִתֵּן הָעֵלֶה וְהַיּוֹתֵם אֲזַ בְּלָתִי חוֹמָסִים וְלֹא מְזִיקִים, לְדַעְתָּם שֶׁהֵם הַתְּרָאוֹ אֲתָם, קָהַל יִשְׂרָאֵל מִי שֵׁשׁ לוֹ שְׂכָל, שִׁיְהִי מְצִיר הָאָרֶז בְּזִמְנֵנוּ זֶה מוֹרָה וְלָזָה הוּא טוֹרָף, וְאֵז יְשׁוּב וְיָדַע מִבוֹרָא מַה שֶּׁצָּרִיף, וְיָדַע שֶׁאֵין רָאוּי לְהַזִּיק, וְיָשׁוּב לְאָכַל תְּבָן?! הִנֵּה נִתְקַים מַה שֶּׁנֶּאֱמָר "וְתִהְיֶה לָהֶם חֲזוֹת הַכֹּל כְּדַבְּרֵי הַסֵּפֶר הַחֲתוּם" וְגוֹמֵר.

אָבֵל אֲנַחְנוּ כְּפָר בְּאָרְזָה זֶה בְּפָרוֹשׁ בְּסֵפֶר "מוֹרָה הַנְּבוּכִים". ובחבור בָּאָרְזָה רָאִיתָנוּ הַגְּלוּיָהּ מֵאֲמָרָם שִׁיְמוֹת הַמְּשִׁיחַ אֵין בּוֹ דְבַר מְשֻׁנִי סֵדֶר בְּרֵאשִׁית.

מתי יעוד הוא משל ומתי מציאות?

וְדַע, שְׂאֵלוֹ הַיְעוּדִים וְכִיּוֹצֵא בָהֶם, אֲשֶׁר נֹאמַר שֶׁהֵם מְשָׁל, אֵין דְּבָרֵינוּ זֶה גְּזָרָה, שֶׁהָרִי לֹא בְּאֲתָנוּ מֵהֵשֶׁם נְבוּאָה שֶׁהוֹדִיעַתָּנוּ שֶׁהוּא מְשָׁל, וְלֹא מְצָאנוּ קְבָלָה לַחֲכָמִים מֵהַנְּבִיאִים שִׁיְבָאָרוּ בָּהּ בְּחַלְקֵי אֵלוֹ הַדְּבָרִים שֶׁהֵם מְשָׁל. וְאָמַנְס הַבִּיאָנוּ אֵל זֶה עֵנִין אֲשֶׁר אֲבָאָרָהוּ לָךְ, וְהוּא הַשְּׁתַּדְּלוּתָנוּ וְהַשְּׁתַּדְּלוֹת כָּל אִישׁ מֵהַיְחִידִים, חַלּוּף הַשְּׁתַּדְּלוֹת הַהֶמּוֹן.

שְׁהֵמוֹן אֲנִשֵּׁי הַתּוֹרָה, הַנְּאָהֵב שֶׁבְּדַבְּרִים לָהֶם וְהָעֵרֵב לְסִלּוֹתָם, שִׁישִׁמוּ הַתּוֹרָה וְהַשְּׂכָל שְׂנֵי קְצוֹת סוּתְרִים, וְיוֹצִיאוּ כָל דְּבַר נְבִדָּל מְפָרֵשׁ מִן הַמְּשָׁפָּל, וְיֹאמְרוּ שֶׁהוּא מוֹפֵת, וְיִבְרְחוּ מֵהֵיֹת דְּבַר עַל מִנְהַג הַטֵּבַע, לֹא בְּמַה שִׁיְסַפֵּר מִמֶּה שֶׁעֵבֵר, וְלֹא בְּמַה שִׁיְרָאָה מְזִמֵּן הָעוֹמֵד, וְלֹא בְּמַה שִׁיאֲמֹר שִׁיאֲרַע לְעֵתִיד.

וְאַנְחָנוּ נִשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּץ בֵּין הַתּוֹרָה וְהַמִּשְׁפָּל, וְנִנְהֵיג הַדְּבָרִים עַל סֵדֶר טְבֵעֵי אֲפֻשָׁר בְּכָל זֶה, אֲלָא מַה שֶׁהַתְּבָאָר בּוֹ שֶׁהוּא מוֹפֵת, וְלֹא יִתְּכֵן לְפָרֵשׁ כָּלֵל, אֵז נְצֻטְרָף לּוֹמַר שֶׁהוּא מוֹפֵת.

וְכַבֵּר בְּאָרְזָה בְּ"מוֹרָה הַנְּבוּכִים" לְשׁוֹן הַמְּקָרָא הַמְּבָאָר, וְלִשׁוֹן חֲכָמִים זְכוּרִים לְבִרְכָה, גַּם כֵּן בְּבוֹא בְּדַבְּרֵי הַנְּבִיאִים מְשָׁלִים רַבִּים, וְהַפְּלָגְנוּ בְּבֵאוּר זֶה עַד שֶׁאֵי אֲפֻשָׁר לְאַחַד מִן הַסְּכָלִים שִׁמְתִּגְבְּרִים לְהִכְחִישׁוּ. וְמִפְּנֵי זֶה נֹאמַר אֲנַחְנוּ, וְיִמִּי שֶׁקְדָּמוֹנוּ מִחֲשׁוּבֵי הַמְּפָרְשִׁים, שְׂאֵלוֹ מְשָׁלִים כְּמוֹ שֶׁפְּרָשָׁנוּ.

הסברים נוספים ל"לא ירעו ולא ישחיתו"

וְאֲפֻשָׁר שִׁיאֲמֹר גַּם כֵּן, כִּי כִּשְׁרִיבָה הַיְשׁוּב וְתִשְׁמֹן הָאָרֶץ, יִמְעַט נֶזֶק בְּעֵלֵי חַיִּים בְּהַתְּקַרְב קְצָתָם אֵל קְצָתָם. כְּפָר זֶה אֲרִיסוֹ בְּסֵפֶר בְּעֵלֵי חַיִּים, כִּשְׁנָתָן טַעַם סִבַּת מְעוּט הַזֶּק בְּעֵלֵי חַיִּים קְצָתָם לְקְצָתָם בְּאָרְזָה מְצָרִים.

וְיִהְיֶה גַם כֵּן גְּזָמָא, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמִים זְכוּרִים לְבִרְכָה, דְּבָרָה תּוֹרָה לְשׁוֹן הַבַּאי. וְאֵם הוּא עַל פְּשׁוּטוֹ, יִהְיֶה מוֹפֵת שִׁירָאָה בְּהַר הַבַּיִת לְבַד, כְּמוֹ שֶׁאֲמָר "בְּכָל הָר קְדָשִׁי", וְיִהְיֶה כִּיּוֹצֵא בְּדַבְּרֵיהֶם "לֹא הַזִּיקוּ נְחֹשׁ וְעָקְרָב בִּירוּשָׁלָיִם".

וְסוּף הַדְּבָרִים - שִׁנּוּבָת יִשְׁעֵיהוּ זו. הָעֵלֶה - הַסִּיבָה. לְדַעְתָּם - בְּגַלּל יִדְעִיתָם אֶת ה'. מוֹרָה - מִמְרָה. וְלָזָה - וְלִכֵּן. יְשׁוּב - (הָאָרֶז). מוֹרָה - דְּעָה מוֹבְטָחַת. מֵהַיְחִידִים - מִתְּלַמְדֵי הַחֲכָמִים. חַלּוּף - הַפּוֹכַח. וְיוֹצִיאָו כָּל דְּבַר נְבִדָּל - מִסְבִּירִים כֹּל דְּבַר לֹא מוֹסְבֵר שִׁבְתוֹרָה כְּתוּפְעָה נִסִּית שֶׁאֵינָה הַגְּיוֹנִית. וְיִבְרְחוּ - נִמְנָעִים מִלְּבָאֵר. לְקַבֵּץ - לְהַתְּאִים. אֲפֻשָׁר - הַאֲפֻשְׁרִי בְּדֶרֶךְ הַטֵּבַע. אֲלָא - מִלְּבַד. גַּם כֵּן - לְפָרֵשׁ שֶׁ"גַּר זָאב עִם כֶּבֶשׂ" כְּפֻשׁוֹ, אֵךְ כְּתוּפְעָה טְבֵעִית. וְתִשְׁמֹן הָאָרֶץ - וְלִכֵּן יִרְבֵּה הַמְּזוּן לְבַעֲלֵי הַחַיִּים. עַל פְּשׁוּטוֹ - שִׁינוּי טְבַע הָאָרֶז. בְּדַבְּרֵיהֶם - בְּדַבְּרֵי חו"ל.